

В.А. Січевлюк
кандидат юридичних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Процедура звернення стягнення на заставлені корпоративні права в договірному (позасудовому) порядку

У статті досліджуються питання звернення стягнення на заставлені корпоративні права (частку у статутному (складеному) капіталі) господарського товариства у ситуації, коли між сторонами договору застави, іншими учасниками господарського товариства та його органами управління відсутні суперечності, і на цій основі вони узгоджено діють при зверненні стягнення на заставлені корпоративні права в договірному (позасудовому) порядку.

В статье исследуются вопросы обращения взыскания на пребывающие в залоге корпоративные права (долю в уставном (складочном) капитале) хозяйственного общества в ситуации, когда между сторонами договора залога, иными участниками хозяйственного общества и его органами управления отсутствуют противоречия, и на этом основании они согласованно действуют при обращении взыскания на заложенные корпоративные права в договорном (внесудебном) порядке.

The article investigates a claim to pledged corporate rights (a share in the authorized (aggregated) capital) of the economic entity in the event of absence of any contradictions among the parties of the pledge agreement, other members of an economic entity and its authorities. In this case the above-mentioned are jointly acting for claiming to pledged corporate rights under the contract (extrajudicial) regulations.

Ключові слова: застава, корпоративні права, звернення стягнення, позасудове врегулювання.

Постановка проблеми

Для того щоб бути надійним, будь-який вид забезпечення виконання зобов'язань, включаючи заставу, повинен мати правовий та реальний до виконання механізм задоволення вимог кредитора за рахунок залучених в якості відповідного забезпечення ресурсів; інакше майнові інтереси кредитора захищаються ілюзорно. Це твердження є особливо актуальним у ситуації звернення стягнення на такий особливий предмет застави, як корпоративні права (частка у статутному (складеному) капіталі) товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повного та командитного товариства. Законодавство України в цій частині значно відстало від потреб практики, регулюючи звернення стягнення на заставлені корпоративні права лише на рівні загальних положень; спеціальних статей про заставу прав лише декілька, і при цьому всі вони стосуються, як впливає із положень Закону України «Про заставу» [1, ст. 4, 23, 49] та Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) [2, ст. 576], лише звернення стягнення на заставлені майнові права. У ЦК України [2, ст. 131, 149] та в Законі України «Про господарські товариства» [3, ст. 57, 73] законодавець помістив статті про звернення стягнення на частину майна господарських товариств, пропорційну частці учасника товариства у статутному (складеному) капіталі, які є загальними правилами покладання на учасника відповідальності за його власними зобов'язаннями (особистими боргами) і безпосередньо не торкаються саме звернення стягнення на частку в процесі реалізації прав заставодержателя. Достатньо поширеною є думка про те, що цей механізм

є, можливо, єдиним легітимним способом примусового звернення стягнення на заставлені корпоративні права на підставі судового рішення [4, с. 9; 5, с. 21; 6, с. 192]. Виходячи із ситуації правового вакууму, сторонам заставних правовідносин найбільш доцільно вирішувати питання про звернення стягнення на такий предмет застави, як корпоративні права (частка у статутному (складеному) капіталі), за взаємною згодою в договірному ключі, користуючись відповідними дозволами на реалізацію принципу свободи договору, що закріплені законодавцем у ЦК України [2, ст. 6], а також у Законі України «Про заставу» [1, ст. 50, 51].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Слід зауважити, що тема звернення стягнення на заставлені корпоративні права (частку) як добровільним чином, так і через юрисдикційний примус, у літературі майже не висвітлена. Зокрема, достатньо вичерпною є стаття В.М. Кравчука [4], але її автор зосередився на процесуальних підставах звернення стягнення на частину майна товариства, пропорційну частці учасника товариства у статутному капіталі, а також на проблемах у правовому регулюванні відповідного виконавчого провадження. Стосовно ж звернення стягнення на заставлені корпоративні права, то В.М. Кравчук доходить висновку про те, що механізму звернення стягнення на корпоративні права закон не передбачає, тому в цій частині договір застави повинен бути особливо інформативним [4, с. 10]. А. Чорноморець та І. Онищенко внаслідок виявлення суперечностей у законодавстві взагалі висловлюють принциповий сумнів щодо заставоздатності корпоративних прав (частки). Крім цього, вони також вказують, що окрема процедура стягнення за рахунок реалізації такого предмета застави, як частка в статутному капіталі, законодавством не передбачена, а можливість застосування позасудових способів звернення стягнення на частку, таких як її передача у власність заставодержателя чи передача третім особам, що передбачені загальними нормами заставного законодавства та законодавства, що регулює обтяження щодо рухомого майна, є сумнівною [7, с. 11]. О.І. Угриновська вважає, що складність процесу звернення стягнення на корпоративні права зумовлена самою правовою природою юридичної особи [8, с. 314].

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

У царині заставного та корпоративного права стосовно реалізації заставлених корпоративних прав (частки у статутному (складеному) капіталі) господарського товариства в ситуації, коли між сторонами договору застави, іншими учасниками господарського товариства та його органами управління відсутні суперечності, не вирішеним, зокрема, є питання про визначення міри адекватності чинного законодавства потребам практики договірного звернення стягнення на заставлені корпоративні права (частку) господарського товариства. Недостатньо дослідженими також залишаються правові механізми, що застосовуються у процедурі реалізації заставлених корпоративних прав (частки) в ситуації позасудового звернення стягнення на цей предмет.

Формулювання цілей статті

Стаття присвячена висвітленню можливостей та труднощів звернення стягнення на заставлені корпоративні права (частку) шляхом позасудового врегулювання (тобто у ситуації, коли сторони договору застави та інші, пов'язані із заставою корпоративних прав (частки), суб'єкти узгоджено діють на договірній основі). Метою цієї публікації також є надання практичних рекомендацій стосовно подолання моментів невизначеності та ризиків, що існують у процедурі позасудового звернення стягнення на заставлені корпоративні права господарських товариств.

Виклад основного матеріалу дослідження

За загальним правилом, що міститься у Законі України «Про заставу», звернення стягнення на заставлене майно здійснюється за рішенням суду або третейського суду, на підставі виконавчого припису нотаріуса, якщо інше не передбачене законом або договором застави [1, ст. 20]. Тобто звернення стягнення на предмет застави відбувається або примусово в межах ініційованої за заявою стягувача публічної процедури виконавчого провадження, або ж сторони договору застави у приватному ключі на договірних засадах спільно діють з метою реалізації заставленого активу для погашення забезпечених заставою грошових зобов'язань. У першому випадку заставодавець ухиляється від звернення стягнення на обтяжені заставою цінності (у нашому випадку – на корпоративні права) чи опирається йому, і з цієї причини звернення стягнення на предмет застави відбувається всупереч його волі та діям, тобто примусово. У такій ситуації, згідно із Законом України «Про виконавче провадження» [9, ст. 50], звернення стягнення на майно боржника полягає в його арешті (опису), вилученні, а також у його наступній примусовій реалізації, яка є характерною саме для виконавчого провадження та виступає його основною та фінальною стадією.

У другому випадку має місце воля сторін договору застави на задоволення забезпечених заставою вимог шляхом узгодженої реалізації предмета застави, що значно підвищує ймовірність результативного завершення заставної операції. Здавалося б, у ситуації відсутності спору стосовно необхідності звернення стягнення на предмет застави сторонам доцільно діяти тільки у договірному руслі. Однак такий висновок не є абсолютно однозначним, а рішення суду чи третейського суду можуть мати місце і тоді, коли сторони за взаємною згодою діють з метою звернення стягнення на заставлене корпоративне право (частку), що пояснюється прагненням заставодавця і заставодержателя зняти на майбутнє небезпеку невизначеності, пов'язану із прогалинами у чинному законодавстві та суперечливою практикою правозастосування у сфері корпоративних відносин. Слід також врахувати, що, на відміну від інших подібних процедур, реалізація заставлених корпоративних прав може відбуватися на сприятливому чи несприятливому корпоративному тлі (мається на увазі сприяння чи спротив реалізації заставленої частки та проведенню всіх необхідних для цього формальностей зі сторони інших учасників господарського товариства та/чи його органів управління). Тому сторони договору застави часто погоджуються витратити свій час та кошти (у вигляді судових витрат) на проходження публічних судових процедур, кінцевим результатом яких у ситуації звернення стягнення на такий специфічний предмет, як частка, є власне ідентифікація заставодержателя як набувача відповідних корпоративних прав (частки). Тобто у рішенні суду питання про звернення стягнення на предмет застави у ситуації, коли заставленим є корпоративне право (частка), вирішується одночасно із питанням про його реалізацію на користь позивача (заставодержателя), що відповідає правовому механізму, заданому для реалізації майнових прав у Законі України «Про заставу» [1, ст. 23].

У подальшому розгляді візьмемо за основу ту практичну ситуацію, коли реалізація заставлених корпоративних прав відбувається за згодою сторін договору застави та за умови сприяння (не перешкоджання) цій процедурі зі сторони інших учасників господарського товариства та органів управління товариства.

У попередніх публікаціях [10, с. 165–166] ми дійшли висновку про неможливість механічного застосування загальних правил, встановлених чинним за раз законодавством про заставу в правовідносинах, що виникають при заставі корпоративних прав господарських товариств. Основна причина – чинне законодавство про заставу неадекватно регулює відносини застави корпоративних прав (частки у статутному (складеному) капіталі) господарських товариств, ос-

кільки у Законі України «Про заставу» та в інших законах регулювання застави такого специфічного предмета, яким є права, звужене до застави майнових вимог договірною походження, зокрема грошових вимог. Цей висновок цілком стосується і тих нормативних приписів, що діють на етапі реалізації заставлених майнових прав. Зокрема, у ст. 23 Закону України «Про заставу» [1] встановлено, що при заставі майнових прав реалізація предмета застави провадиться шляхом уступки заставодавцем заставодержателю вимоги, що впливає із заставленого права. Як вбачається із тексту вищевказаної статті:

- у ній є вказівка на механізм реалізації предмета застави, яким є уступка вимоги;
- уступка вимоги відбувається тільки на користь заставодержателя;
- реалізація предмета застави зведена до реалізації вимоги, що впливає із заставленого права.

Цілком очевидно, що такий механізм реалізації заставленого права розрахований на те, що заставодержатель набуває права вимоги у майновому, на практиці – у грошовому зобов'язанні (тобто, придбавши вимогу із заставленого права, він у певній перспективі одержить у власність кошти, що є предметом цієї вимоги).

Стосовно ж реалізації заставлених корпоративних прав (частки), то, на нашу думку, для її здійснення може бути прийнятним лише загальний принцип реалізації цього предмета, сформульований законодавцем: заставлені корпоративні права сукупно, як цілісна частка в статутному (складеному) капіталі господарського товариства, повинні відступатися їх набувачу з метою задоволення забезпечених заставою вимог. Неможливість фрагментарної реалізації заставлених корпоративних прав є цілком очевидною, оскільки майнові вимоги корпоративного походження у господарських товариствах можуть передаватися лише за умови набуття участі в господарському товаристві, тобто сукупно із немайновими правами, як елемент частки в цілому. Відомий російський цивіліст Д.В. Ломакін влучно зауважує про єдність комплексу корпоративних прав акціонера, що виявляється в неможливості відступлення будь-якого окремого права із цього комплексу, адже передати можливо лише всі права у сукупності. При цьому він підкреслює майнову природу та особливий правовий режим членських (корпоративних) прав акціонерів, який відрізняється від правил, котрим підпорядковується обіг суб'єктивних цивільних прав, та вказує, що таку ж природу, поряд із акціями, мають і частки участі в інших господарських товариствах [11, с. 166–167, 172].

До речі, слід вказати на відмінності в цивілістичному та в господарському розумінні корпоративних прав та поняття «частки». Так, у ЦК України поняття корпоративних прав взагалі відсутнє. Натомість реалізовано ідею про те, що тільки частка у статутному (складеному) капіталі господарського товариства як сукупність майнових прав учасника є об'єктом цивільних прав та обороту, а немайнові права учасників господарського товариства (включаючи особисте немайнове право участі) набуваються на підставі придбання частки. У ГК України (ст. 167), а також у Законі України «Про акціонерні товариства» (ст. 2) корпоративні права є єдиною сутністю, що має економічний зміст. Поняття частки, у свою чергу, слугує засобом, що дозволяє застосувати у правовому регулюванні відступлення корпоративних прав правила відчуження речей. Автор цієї публікації дотримується господарсько-правового підходу.

До викладеного вище слід додати, що обмеження кола потенційних набувачів заставленої частки лише заставодержателем об'єктивно обмежує інтереси самого ж заставодержателя (наприклад, банку), який може бути і не зацікавлений у набутті корпоративних прав, очікуючи лише на грошове погашення забезпечених заставою вимог з метою збереження рівня своєї ліквідності. У разі

буквального тлумачення припису про відступлення заставленого права лише заставодержателю для нього, навіть якщо він не бажає бути учасником господарського товариства, існує лише один вихід – набути заставлені корпоративні права (частку) з тим, щоб надалі продати її зацікавленим особам згідно з правилами, встановленими законодавством та установчим документом товариства. Звернемо увагу на те, що диспозиція ст. 50 Закону України «Про заставу» [1] зобов'язує заставодавця не здійснювати уступки заставленого права, якщо інше не передбачене договором. Таким чином, за умови існування договірної формулювання про можливість відступлення за згодою заставодержателя заставлених прав третім особам, така дія сторін договору застави є цілком легітимною. Іншими словами, існують достатні підстави для висновку про те, що предмет застави згідно з договором може бути реалізований заставодавцем третім особам для задоволення забезпечених заставою вимог шляхом їх погашення (коштами, за моделлю заліку зустрічних грошових вимог, через новацію чи іншим, прийнятним для учасників цієї правової взаємодії, чином).

У разі існування домовленості сторін договору застави корпоративних прав (частки) про звернення стягнення на заставлені корпоративні права у позасудовому порядку послідовність дій із реалізації цієї домовленості, як уявляється, повинна мати наступний вид:

1) скликання та проведення засідання вищого органу (зборів учасників) господарського товариства, до порядку денного якого будуть включені питання про вихід зі складу товариства учасника – заставодавця (у командитному товаристві – учасника чи вкладника), шляхом відступлення частки заставодержателю чи іншій особі, про прийняття до товариства набувача частки, про внесення відповідних змін до установчого документу товариства, про надання виконавчому органу повноважень на забезпечення державної реєстрації змін, внесених до установчого документу господарського товариства. У разі набуття заставодержателем частки у складеному капіталі командитного товариства, раніше належної заставодавцеві-вкладнику, внесення змін до засновницького договору такого товариства не є обов'язковим, виходячи зі змісту ст. 76 Закону України «Про господарські товариства». При подальшому розгляді специфіка правового становища вкладників командитних товариств не враховується;

2) укладення та виконання договору про відступлення корпоративних прав (частки), або, залежно від ситуації, надання чинності та виконання договору з відкладальною обставиною, раніше вже оформленого заставодавцем та заставодержателем;

3) оформлення змін до установчого документа, пов'язаних із відступленням корпоративних прав (частки);

4) державна реєстрація змін до установчого документа, пов'язаних із відступленням корпоративних прав (частки). З моменту її здійснення заставну операцію можна вважати успішно завершеною.

Звернемося більш детально до розгляду змісту кожного із вказаних вище етапів, а також до підстав встановлення хронологічної послідовності їх здійснення.

Як вказує О. Кібенко, характеризуючи правове регулювання застави частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, однією із найголовніших та непоборних проблем є необхідність внесення у статут такого товариства змін, пов'язаних із відступленням частки в статутному капіталі на користь кредитора-заставодержателя [12, с. 19]. Слід враховувати, що в корпоративних правовідносинах воля та інтереси господарського товариства як корпорації домінують над кожною окремою волею та інтересом її учасника, оскільки господарське товариство як юридична особа своєю вольовою поведінкою покликане досягнути мети, визначеної засновниками при його створенні в якості суб'єкта

права. Теорія корпорації як вольової організації була розвинута у німецькому цивільному праві ще у XIX столітті [13, с. 125–126]. З цієї причини індивідуальні акти волевиявлення учасників господарського товариства стосовно реалізації їх інтересів, що мають корпоративний зміст, перед втіленням необхідно узгоджувати з основним корпоративним інтересом на стабільність, економічний розвиток та прибутковість корпорації, із сформованою колективним чином волею господарського товариства як юридичної особи. У господарському товаристві, як і в будь-якому іншому товаристві, джерелом корпоративного волеутворення із статусом вищого органу управління є загальні збори учасників (ч. 2 ст. 97 ЦК України) [2]. Достатньо рідкісні винятки із цього правила передбачаються законом лише для особливих правових ситуацій (наприклад, у товариствах, заснованих однією особою, або ж якщо одна особа придбала всі акції акціонерного чи частки іншого господарського товариства, у державних акціонерних товариствах чи в акціонерних товариствах, що знаходяться у процесі корпоратизації. Як уявляється, проведення засідання вищого органу господарського товариства є відправною точкою та опорою для наступної процедури відступлення заставлених корпоративних прав (частки). Саме вищий орган господарського товариства приймає рішення про зміну складу учасників господарського товариства. У цьому правовому акті, по-перше, формується та втілюється воля товариства як юридичної особи на вибуття із її складу заставодавця та на вступ у товариство заставодержателя чи третьої особи, задіяної в договірній процедурі реалізації заставленої частки (якщо заставодержатель не бажає вступати в господарське товариство). По-друге, участь у засіданні вищого органу беруть учасники товариства, що дозволяє реалізувати їх суб'єктивне корпоративне право на участь в управлінні та врахувати можливі інтереси. По-третє, участь у засіданні вищого органу доцільно прийняти і особі, яка вступає у товариство, що попереджає можливі правові конфлікти стосовно того, хто належить до легітимного складу учасників (у ситуації, якщо договір відступлення частки було укладено до дати проведення засідання загальних зборів учасників).

Як уже вказувалося вище, відповідно до Закону України «Про заставу» [1, ст. 20] заставодержатель набуває права звернення стягнення на предмет застави в разі, якщо в момент настання терміну виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, воно не буде виконано, якщо інше не передбачено законом чи договором. При цьому зазначається, що звернення стягнення на заставлене майно здійснюється за рішенням суду або третейського суду, на підставі виконавчого припису нотаріуса, якщо інше не передбачене законом або договором застави. Таким чином, для заставодавця і заставодержателя в ситуації, коли сторони згодні на задоволення забезпечених заставою вимог шляхом звернення стягнення на предмет застави, серед інших можливостей існує правовий сценарій за власним розсудом встановити та виконати договірну процедуру звернення стягнення на предмет застави, реалізувавши частку без звернення до судових органів.

Договірні можливості, що надаються сторонам договору застави диспозитивним змістом ст. 20 Закону України «Про заставу» [1], можуть, наприклад, використовуватися сторонами шляхом укладання одночасно із договором застави корпоративних прав (частки) супутніх договорів забезпечувального спрямування, зокрема, договору доручення із видачею відповідної довіреності та/або договору відступлення заставлених корпоративних прав (частки). Обидва договори можуть бути укладені з відкладальною обставиною (ч. 1 ст. 212 ЦК України) [2], змістом якої буде повне чи часткове невиконання боржником забезпеченого заставою грошового обов'язку, підтверджене відсутністю у боржника необхідних платіжних чи касових документів, або ж заявою боржника чи кредитора про неплатіж, чи іншим двостороннім документом сторін.

Крім цього, необхідною умовою легітимності договірної відступлення заставлених прав (частки) заставодавцем-учасником є наявність письмової згоди на заставу від інших учасників господарського товариства, поряд із відмовою від переважного права на придбання частки, що відчужується в порядку реалізації предмета застави. Головне – надійно засвідчити згоду кожного окремого учасника господарського товариства на здійснення застави корпоративного права, а кількість документів та їх вид (протокол, акт, індивідуальне повідомлення чи заява, меморандум тощо) юридичного значення не мають [14, с. 149].

Відтак заставодержатель за згодою із заставодавцем має легітимну можливість у порядку звернення стягнення на предмет застави або самому набути частку у зв'язку із вступом у дію договору відступлення корпоративних прав, або ж він від імені заставодавця може реалізувати частку третім особам, діючи на підставі та згідно з умовами договору доручення (та виданої довіреності).

У цьому зв'язку слід зауважити на неоднозначне регулювання питання про форму договору відступлення корпоративних прав. Згідно з ч. 3 ст. 29 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [15] для державної реєстрації змін до установчих документів, які пов'язані зі зміною складу засновників (учасників) юридичної особи, державному реєстратору у складі відповідного пакета подаються або копія рішення про вихід юридичної особи зі складу засновників (учасників), завірена в установленому порядку, або нотаріально засвідчена копія заяви фізичної особи про вихід зі складу засновників (учасників), або нотаріально засвідчена копія документа про перехід чи передання частки учасника у статутному капіталі товариства, або нотаріально посвідчений договір про такий перехід чи передання, або рішення уповноваженого органу юридичної особи про примусове виключення засновника (учасника) зі складу засновників (учасників) юридичної особи, якщо це передбачено законом або установчими документами юридичної особи. Положення про нотаріальне посвідчення договору, за яким передається частка, внесене до тексту ст. 29 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [15] Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 25 грудня 2008 р. № 809-VI [16]. Унаслідок такого доповнення виникла певна суперечність: договір застави корпоративних прав (частки) укладається в письмовій формі, і законодавство не містить вимоги про його обов'язкове нотаріальне посвідчення, а похідні правочини, що скеровуються на виконання основного правочину, навпаки, повинні нотаріально посвідчуватися (мова йде про договір відступлення корпоративного права (частки) у порядку звернення стягнення на предмет застави, а також про довіреність, що може бути видана заставодавцем на ім'я заставодержателя з метою реалізації частки на користь третіх осіб).

Очевидно, що виконання посиленних вимог до форми і, відповідно, до процедури укладення вказаних вище правочинів, що супроводжується паралельним зростанням відповідних витрат та нагромадження складнощів юридичної техніки, на практиці є певним антимотивом для використання схеми одночасного укладання договору застави та супутніх йому забезпечувальних договорів. У процесі прозорого позасудового врегулювання звернення стягнення на предмет застави договір відступлення заставлених корпоративних прав більш раціонально вчинити вже після вирішення вищим органом господарського товариства питань, пов'язаних із зміною складу учасників. Додатковим аргументом для вибору саме такої дати, як уже вказувалося раніше, є можливість попередити виникнення суперечок стосовно легітимності складу учасників господарського товариства на засіданні його вищого органу. Адже у цивільному законодавстві України має місце чітка тенденція стосовно первинної та ключової ролі дого-

вору у сфері майнового обігу; при цьому до обігу корпоративних прав застосовуються правила обігу речей (однак, по-перше, права не є речами, а по-друге – корпоративні права не є тотожними майновим правам, включаючи право вимоги у грошовому зобов'язанні).

Зміни до установчих документів юридичної особи, як вбачається із змісту ч. 1 ст. 29 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [15], можуть бути оформлені у вигляді окремих додатків або як установчі документи в новій редакції. Справжність підписів засновників (учасників) або уповноважених осіб на установчих документах повинна бути нотаріально засвідчена, а засновницькі договори – нотаріально посвідчені (ця вимога міститься у ч. 5 ст. 8 цього ж закону) [15]. Законодавець у наведеному фрагменті дещо змішує термінологію, адже засновницькі договори повних та командитних товариств є їх установчими документами. Таким чином, на статутах (змінах до статутів у вигляді додатків) товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю засвідчується справжність підписів учасників, а засновницькі договори (зміни до них у вигляді додаткових договорів) повних товариств та командитних товариств нотаріально посвідчуються. Правила вчинення відповідних нотаріальних дій достатньо чітко сформульовані у спеціальних нормативно правових актах, основними з яких є Закон України «Про нотаріат» [17], «Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 3 березня 2004 № 20/5 [18], «Правила ведення нотаріального діловодства», затверджені наказом Міністерства юстиції України від 31 грудня 2008 р. № 2368/5 [19] тощо. Однак постають питання про склад учасників, які підпишуть установчий документ, зокрема, по-перше, чи всі учасники (їх представники) повинні скріпити установчий документ своїми підписами, і по-друге, яким повинен бути цей склад, тобто установчий документ підписують учасники у складі, який закріплений у чинному установчому документі господарського товариства, чи учасники в новому складі, закріпленому у зміненому установчому документі, включаючи особу, що набула заставлені корпоративні права (частку)?

Згідно із ч. 5 ст. 8 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [15] установчі документи юридичної особи, а також зміни до них викладаються письмово, прошиваються, пронумеровуються та підписуються засновниками (учасниками) або уповноваженими особами, якщо законом не встановлено інший порядок їх затвердження. Інший порядок для підписання змін до установчих документів законом не встановлено. Більше того, у ч. 4 ст. 83 ГК України [20] законодавець додатково вказав, що зміни, які сталися в установчих документах господарського товариства і які вносяться до державного реєстру, підлягають державній реєстрації за тими ж правилами, що встановлені для державної реєстрації товариства. Практика державної реєстрації змін до установчих документів господарських товариств, виходячи із процитованих вище фрагментів законодавства, сформована достатньо однозначно: зміни до статутів товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю повинні бути підписані всіма їх учасниками (представниками учасників). Що стосується повних та командитних товариств, то в силу договірної форми їх установчого документа вимога про підписання засновницького договору всіма сторонами набуває вигляду аксіоми.

Стосовно ж персоналізації підписантів, то на практиці закріпився підхід про те, що підписувати зміни до установчого документа повинен новий склад учасників, діючи на підставі відповідного рішення вищого органу господарського товариства та договорів про відступлення корпоративних прав (частки).

Завершальним етапом позасудового врегулювання звернення стягнення на заставлені корпоративні права (частку) є державна реєстрація змін в устано-

вчому документів господарського товариства, пов'язаних із передачею частки та зміною складу учасників. Обійти публічну процедуру державної реєстрації змін в установчому документі, пов'язаних з відступленням заставленої частки, неможливо, оскільки згідно з положеннями чинного законодавства склад учасників господарського товариства фіксується в його установчому документі [3, ст. 4, 50, 65, 67, 76]. Крім цього, згідно з ч. 3 ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [15] зміни до установчих документів юридичної особи підлягають обов'язковій державній реєстрації шляхом внесення відповідних змін до записів Єдиного державного реєстру в порядку, встановленому цим законом.

Комплекс дій, необхідних для реалізації рішення вищого органу товариства про зміну установчого документа, провадиться виконавчим органом товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю, а в повних товариствах та в командитних товариствах – учасниками, яким доручено ведення справ товариства. Реєстраційну дію виконує посадова особа органу місцевого самоврядування – державний реєстратор у виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або у районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації за місцезнаходженням юридичної особи або за місцем проживання фізичної особи-підприємця [15, ст. 5]. Слід підкреслити, що сторонами правовідносин, які виникають з приводу державної реєстрації змін установчого документа, є господарське товариство як юридична особа (а не його учасники чи керівник) та державний реєстратор як суб'єкт владних повноважень, який діє від імені держави. Така правова конструкція захищає товариство як цілісну, не фрагментовану на окремі елементи, юридичну особу та дозволяє реалізувати його волю як правоздатного суб'єкта на зміну та фіксацію складу його учасників – носіїв корпоративних прав.

Висновки

Підводячи підсумок викладеному вище, слід обов'язково зазначити, що в разі реалізації заставленого корпоративного права (частки) за згодою сторін договору застави належить уникати абсолютизації значення договірних конструкцій, що опосередковують рух предмета застави, навіть із врахуванням того, що правова регламентація обігу частки в статутному (складеному) капіталі господарського товариства в чинному законодавстві посилена інститутами, що були розвинуті у цивільному праві для регулювання відносин з приводу відчуження речей на підставі договору. Запорукою успішного завершення процедури договірного відступлення заставленої частки є адекватне розуміння специфічної природи частки, яку неможливо механічно вирізати із системи корпоративних координат. Тому належить враховувати, що обіг корпоративних прав (частки) опосередковується волею та залежить від дій господарського товариства та його учасників. Адже вони забезпечують завершення процедури формалізації статусу набувача заставленої частки як учасника господарського товариства. Отримання участі та вихід з господарського товариства повинні відбуватися в коридорі, межі якого задаються балансом інтересів задіяних у цей складний процес суб'єктів – заставодавця, інших учасників господарського товариства, заставодержателя, а також органів управління товариства, через дії яких внутрішньо формується та матеріалізується ззовні його воля як юридичної особи. Тому умовою успішної реалізації прав заставодержателя за договором застави корпоративних прав (частки) є створення та підтримання режиму взаємодії та координації зусиль усіх перелічених вище суб'єктів, і саме до попередження можливих конфліктів слід докласти максимальних зусиль на початку заставного процесу – з метою забезпечення його успішного завершення. Якщо цього не досягнуто, то процедура звернення стягнення на заставлену частку неминуче

буде обтяжена конфронтацією корпоративних інтересів, внаслідок чого вона набуде значних шансів перерости у корпоративний конфлікт з усіма його негативними проявами.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 47. – Ст. 642.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
3. Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
4. *Кравчук В.М.* Звернення стягнення на частку в статутному капіталі товариства / В.М. Кравчук // Актуальні питання цивільного та господарського права. – 2009. – № 2. – С. 9–12.
5. *Кучерук О.* Правове регулювання застави корпоративних прав / О. Кучерук // Юридична газета. – 2009. – № 41. – С. 21.
6. *Нижний С.В.* Правове регулювання застави корпоративних прав / С.В. Нижний // Університетські наукові записки. – Хмельницький. – 2006. – № 3–4 (19–20). – С. 187–192.
7. *Черноморец А.* Залог корпоративных прав в ООО. О проблемах и рисках, связанных с залогом корпоративных прав как виде обеспечения обязательств / Анна Черноморец, Илья Онищенко // Юридическая практика. – 2009. – № 17 (592). – С. 11–12.
8. *Угриновська О.І.* Особливості звернення стягнення на корпоративні права боржника / О.І. Угриновська // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : м-ли ІХ Регіональної науково-практичної конференції (Львів, 13–14 лютого 2003 р.). – Львів, 2003. – С. 313–315.
9. Закон України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 24. – Ст. 207.
10. *Січевлюк В.А.* Теоретичні питання правового регулювання застави корпоративних прав господарських товариств / В.А. Січевлюк // Правничий вісник Університету «КРОК». – 2008. – Вип. 3. – С. 157–170.
11. *Ломакин Д.В.* Корпоративное правоотношение: общая теория и практика ее применения в хозяйственных обществах / Д.В. Ломакин. – М. : Статут, 2008. – 511 с.
12. *Кібенко О.Р.* Проблемні питання застави корпоративних прав / О.Р. Кібенко // Юридичний радник. – 2005. – № 1 (3) – С. 19.
13. *Суворов Н.С.* Об юридических лицах по римскому праву. – М. : Статут, 2000. – С. 299.
14. *Січевлюк В.А.* Процедура прийняття рішення про заставу корпоративних прав господарських товариств / В.А. Січевлюк // Правничий вісник Університету «КРОК». – 2009. – Вип. 4. – С. 141–154.
15. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 15 травня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31. – Ст. 263.
16. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 25 грудня 2008 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 19. – Ст. 263.
17. Закон України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.
18. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» від 3 березня 2004 року // Офіційний вісник України. – 2004. – № 10. – Ст. 639.

19. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження правил ведення нотаріального діловодства» від 31 грудня 2008 року // Офіційний вісник України. — 2009. — № 2. — Ст. 62.

20. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18. — Ст. 144.